

Punktem wyjścia czyni autor w tej książce proste stwierdzenie, że wspólną podstawą chrześcijaństwa i religii Starego Testamentu jest Biblia, ale to z kolei prowadzi do pytania: jak ta Biblia, czyli Stary Testament, znalazła drogę do Nowego Testamentu? W świetle studium targumów odpowiedź wydaje się prosta: tą wspólną płaszczyzną religii Starego Testamentu i chrześcijaństwa była do pewnego czasu wspólna liturgia świątynna, a jeszcze częściej synagogalna, a poza tym właśnie Biblia jako wspólne dziedzictwo przejęte od wcześniejszych pokoleń historii zbawienia. Targumy, dzięki temu że są przekładem i interpretacją Biblii Starego Testamentu, pozwalają głębiej wejrzeć w to wspólne dziedzictwo judaizmu i chrześcijaństwa, które nie od razu przecież zerwało z synagogą.

Niewielka objętościowo książka R. Le Déaut pozwala za pośrednictwem jednego z ogniw historii teologii czasów judaizmu głębiej i z większym zrozumieniem spojrzeć na pojedyncze wypowiedzi zawarte w Nowym Testamencie. Autor w sposób szczególnie zwraca uwagę czytelnika na takie zagadnienia, jak: Pismo a tradycja, liturgia a tradycja, charakter przekładów aramejskich. Ponadto jeszcze jedno zagadnienie, choć nie zostało wyraźnie zapowiedziane w rozdziałach tej pracy, dominuje w niej, a mianowicie sprawa duchowości żydowskiej. Warto na to zwrócić uwagę i o ten właśnie sprawdzian wzbogacić listę kryteriów hermeneutyki biblijnej.

Książkę zamyka wykaz bibliografii anglojęzycznej o targumach, indeksy literatury biblijnej i pozabiblijnej oraz indeks cytowanych autorów.

Ks. Jan Szlaga

Hugolin L a n g k a m m e r OFM. *Teologia Nowego Testamentu*. T. 1: *Ewangelie, Dzieje Apostolskie, Listy Katolickie, Apokalipsa*. Wrocław 1985 ss. 291. T. 2: *Paweł, List do Hebrajczyków*. Wrocław 1984 ss. 301.

Biblijstyka polska doczekała się pierwszej syntezy teologii NT, napisanej przez znanego i cenionego w kraju i za granicą polskiego biblistę, profesora KUL-u. Niniejsze opracowanie poprzedzone zostało wcześniejszymi publikacjami z zakresu chrystologii (zob. np. H. L a n g k a m m e r. *Hymny chrystologiczne NT*. Katowice 1976; t e n i e. *Początki chrystologii Nowego Testamentu*. Lublin 1977 i inne) i wszystko wskazuje na to, że obecna synteza teologiczna jest wynikiem wielu lat refleksji i poszukiwań.

Napisanie teologii biblijnej nie jest dziełem łatwym, gdyż pisma NT nie podają systematycznego wykładu doktryny, ale ukazują ją w powiązaniu z innymi, niekiedy teologicznymi tematami, stąd zasadniczym problemem jest odnalezienie wspólnej osi, wokół której skupiają się wszystkie tematy teologiczne NT.

Niewątpliwie jest nią dzieło zbawcze Boga dokonane w Jezusie Chrystusie. Ponieważ autorzy tekstów biblijnych nasświetlają to wydarzenie z własnej perspektywy, jest rzeczą konieczną uwzględnienie teologicznej wizji każdego z nich.

H. Langkammer podzielił swą teologię NT na dwie części. W pierwszej omawia Ewangelie, Dzieje Apostolskie, Listy Katolickie i Apokalipsę, w drugiej natomiast Corpus Paulinum. Część pierwszą opracował według swojego, oryginalnego schematu: Jezus Chrystus wczoraj (przepowiadanie Jezusa z Nazaretu w czasie Jego ziemskiego życia), dziś (refleksja teologiczna ewangelistów i autora Dziejów Apostolskich), i na wieki (Listy katolickie i Apokalipsa). Część druga stanowi omówienie teologii Pawłowej według schematu: Ex Deo - per Christum - ad Deum, czyli: „Bóg u podstaw dzieła zbawczego w teologii św. Pawła” (s. 65-88), „realizacja Bożego dzieła zbawczego w Jezusie Chrystusie” (s. 89-182) i „kontynuacja Bożego dzieła zbawczego w Kościele Chrystusowym przez Ducha Świętego aż do eschatologii” (s. 83-254). Osobno Autor omawia teologię Listu do Hebrajczyków, który - jak wiadomo - nie został napisany przez św. Pawła (s. 265-295). Całość poprzedzona została wprowadzeniem ogólnym do teologii NT, gdzie ukazano główne założenia tejże teologii, jej istotę, zadania i historię (T. I s. 7-25).

Cennym wkładem omawianej książki jest ukazanie nauczania Jezusa w czasie Jego publicznej działalności, przy czym na szczególną uwagę zasługuje tutaj rozdział I, w którym Autor wskazuje na metodę pozwalającą odnaleźć w kerygmacie ewangelii Jezusa ziemskiego, Jego świadomość jako Zbawcy oraz Jego naukę. Głośna do niedawna teza R. Bultmanna zgodnie z którą niemożliwe jest dotarcie do autentycznych słów i samej osoby Jezusa ziemskiego, należy dziś w dużej mierze do historii, jednakże podanie jasnej argumentacji uchylającej tezę tego uczonego jest konieczne, gdyż kwestie te poruszane są zazwyczaj w pismach polemicznych, mało dostępnych dla przeciętnego czytelnika. Mówiąc na temat metody, którą współczesna egzegeza posługuje się w odnajdywaniu osoby Jezusa ziemskiego, staramy się przede wszystkim odszukać kryterium, które pozwoliłoby odróżnić to, co należy do oryginalnego przepowiadania Jezusa, od tego, co jest własnością tradycji. H. Langkammer daje pod tym względem swoje rozwiązanie omawianej kwestii. Jest nim kryterium nowości. Już sami redaktorzy słów i czynów Jezusa zauważają, że jest to „jakaś nowa nauka z mocą” (Mk 1, 27). Ta nowość odnosi się zarówno do czynów, jak i nauczania Jezusa. Drugie kryterium to analiza postawy i osobowości Jezusa, „z którą związany jest pewien model, to, co Anglicy nazywają *pattern*”. Dla modelu jest to ciekawe, że posiada jakby swój wzór zwłaszcza w ST, a jednak model w przystosowaniu do Jezusa przekształca się tak dalece, że można mówić o „nowości modelu” (t. 1 s. 39).

Cennym przyczynkiem jest opracowanie teologii źródła mów Pańskich (tzw. Źródło Q), chociaż trzeba przyznać, że materiał introdukcyjny - łatwo dostępny

we wcześniejszych opracowaniach zarówno H. Langkammera (por. *Wprowadzenie do Księg Nowego Testamentu*. Wrocław 1979 s. 239-261), jak i bpa K. Romaniuka (*Co to jest źródło Q?* Warszawa 1983) - przesłania nieco najistotniejsze tutaj zagadnienie teologii samego źródła.

Osobne potraktowanie teologii Listów św. Pawła było zamierzeniem celowym. Omówienie tego tak ważnego działu teologii biblijnej wokół osi tematycznej: ex Deo - per Christum - ad Deum, jest inwencją H. Langkammera i trzeba przyznać, że kryterium to w wielu wypadkach trafnie porządkuje materiał zawarty w Corpus Paulinum.

Uważny czytelnik dostrzeże w prezentowanej pracy liczne usterki natury technicznej. Przede wszystkim należało podać większy wybór bibliografii, z uwzględnieniem w szczególności opracowań w języku polskim, a jest ich bardzo dużo. Konieczny jest również wykaz używanych skrótów, gdyż niektóre z nich są zupełnie nieczytelne (np.: w t. 2 s. 114 nota 28 zawiera skrót *Parvi*, który nawet dla piszącego tę recenzję stanowi zagadkę trudną do rozwiązania). Redaktorzy książki powinni więcej uwagi poświęcić stronie technicznej (np.: w t. 2 s. 31 nota 19 połowa tytułu złożona jest kursywą, a druga - drukiem prostym). Chochlikiem stylistycznym i jednocześnie drukarskim jest zdanie „[...] w sprawie etymologii form Qal, Niphal, Hiphil, 'amwnh, 'aman, zob. dokładne opracowanie" itd. (t. 2 s. 162 nota 78). Wiadomo, że Autorowi wcale nie chodziło o etymologię Qal, Niphal, Hiphil, bo to są osnowy czasowników hebrajskich, ale o etymologię słów 'amwnh, 'aman i celem uniknięcia nieporozumienia zdanie należało sformułować nieco inaczej.

Teologia Nowego Testamentu H. Langkammera jest bardzo ważnym wydarzeniem w polskiej biblistyce. Jest to pierwsze, oryginalne opracowanie w języku polskim dokonane przez znakomitego i doświadczonego na tym polu uczonego. Zapotrzebowanie na tego rodzaju pozycję jest ogromne i z pewnością należy spodziewać się jej rychłego wznowienia.

Ryszard Rubinkiewicz SDB